

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 14 • Sayı/No: 64 • Nisan/April 2023
ISSN: 1309-601X

DOĞAL GAZ JEOPOLİTİĞİ: DOĞU AKDENİZ

Geopolitics of Natural Gas: Eastern Mediterranean

Meyse GÜNGÖR

Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Giresun.
meysehisarkaya@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5017-3565.

Gönderim Tarihi: 28.03.2023
Kabul Tarihi: 16.04.2023

Kaynak göstermek için:
Güngör, M., (2023). Doğal Gaz Jeopolitiği: Doğu Akdeniz. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 14(1): 131-155.
DOI: 10.59281/turkiz.1272734

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789
www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

DOĞAL GAZ JEOPOLİTİĞİ: DOĞU AKDENİZ

Geopolitics of Natural Gas: Eastern Mediterranean

Meyse GÜNGÖR

Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Giresun.
meysehisarkaya@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5017-3565

Özet

Enerji kaynaklarının tarihsel gelişimi ve bu gelişimin dünya siyasetine etkilerine bakıldığında Sanayi Devrimi sonrası petrol önemli bir enerji ve 'uluslararası güç' kaynağıyken bugün geline nokta üretim ve kullanım açısından daha kolay ve verimli olan doğal gazın hem ekonomik hem de siyasi alanda lider olma yolunda devletler için önemli bir güç faktörü haline geldiği görülmektedir. Bu çalışmada, enerji jeopolitiği ve güvenliği çerçevesinde son yılların gözde enerji kaynağı olan doğal gazın uluslararası alandaki öneminin yanı sıra gerek doğal gaz rezervi bakımından gerekse Avrasya ve Orta Doğu doğal gazının Avrupa'ya taşınması konusunda önemli bir konuma sahip olan Doğu Akdeniz'in bölge jeopolitiğine etkilerine yer verilmektedir. Aynı zamanda, güvenlik ikilemi bağlamında, bölgede yer alan devletlerinin kendi güvenliklerini artırma politikaları neticesinde diğer diğer devletlerde artan güvenlik endişelerine dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Jeopolitik, Doğal Gaz, Doğu Akdeniz.

Abstract

When we look at the historical development of energy resources and the effects of this development on world politics, after the Industrial Revolution, oil was an important energy and 'international power' source, but at the point reached today, natural gas, which is easier and more efficient in terms of production and use, is important for states to become leaders in both economic and political fields appears to be a power factor. In this study, in addition to the importance of natural gas, which has been a favorite energy source in recent years, in the international arena within the framework of energy geopolitics and security the effects of the Eastern Mediterranean which has an important position both in terms of natural gas reserves and in transporting Eurasian and Middle Eastern natural gas to Europe, on the regional geopolitics are analyzed place is given. Moreover, in the context of the security dilemma, attention is drawn to the increasing security concerns in other states as a result of the policies of the states in the region to increase their own security.

Keywords: Energy, Geopolitics, Natural Gas, Eastern Mediterranean.

Giriş

Evrende varlık gösteren her şey ya maddeden ya da enerjiden oluşmaktadır. Enerji, dünya üzerinde yaşamın sürmesini sağlayan bir unsur olmasının yanında aynı zamanda günlük yaşamın her anı için bir gereksinimdir. İnsan yaşamının vazgeçilmez bir parçası olan enerji, aynı zamanda devletler için de hayati önem taşımaktadır. Devletler, gerek içeride bulunan gerekse dışarıdan temin edilen enerjiyi, ülke sanayisinin ve vatandaşların kullanımına sunarak ülkenin hem ekonomik hem de sosyal gelişimini ve dolayısıyla toplumsal refahın arttırılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda söylenebilir ki, enerjinin dünya gündeminde tartışılan konuların neredeyse başında yer alması şaşırtıcı değildir.

Enerji terimi ilk olarak Johannes Kepler, Sir Isaac Newton veya Gottfried Wilhelm Leibniz gibi 17. yüzyılın ikonlaşmış astronomları,

matematikçileri, filozofları ve fizikçileri tarafından kullanılmış, ancak resmi olarak ilk kez 1807'de Thomas Young tarafından modern yorumlamalarda teknik bir terim olarak kullanılmıştır (Bokor, 2013, s. 18). Enerji farklı bilim dallarında farklı tanımlara sahiptir. Örneğin, fizikçiler enerji kavramına "iş yapma yeteneği" (Bokor, 2013, s. 18) olarak yaklaşırken, enerji kaynaklar bağlamında "tanınabilir formdaki malzeme oluşumu" (Rogner, 2000, s. 138) olarak tanımlanmaktadır.

Enerji kaynakları, tükenme durumuna göre yenilenebilir veya yenilenemez; çevrede neden oldukları küresel ve bölgesel etkilere göre kirli veya temiz olarak sınıflandırılmaktadır (Gürsoy, 2004, s. 35). 18. yüzyılda Endüstri Devriminin etkisi ile yenilenemez olarak bilinen fosil kaynakların (kömür, petrol, doğal gaz) kullanımında büyük bir artış meydana gelmiş (Yılmaz, 2012, s. 34) ve uzun yıllar üretim bu kaynaklara bağlı olarak devamlılığını sürdürmüştür. 1973 yılında meydana gelen birinci petrol krizi devletlerin enerji bağlamında yeni kaynaklara gereksinim duymasına neden olmuş, bu tarihten sonra ülkeler enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve bu kaynakları kullanma noktasında önemli adımlar atarak yenilenebilir enerji konusunda çalışmalara hız kazandırmışlardır (Karagöl & Kavaz, 2017, s. 8). Ancak bu durum fosil yakıtlara duyulan ihtiyacı çok etkilememiştir. Klasik enerji kaynakları olarak bilinen fosil yakıtlar bugün bile günlük yaşantımızın her alanında yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle sanayisi gelişmiş ülkelerde söz konusu fosil yakıtların kullanımı oldukça yaygındır, hatta enerjinin neredeyse tamamı bu yakıtlardan elde edilmektedir (Çukurçayır & Sağır, s. 257). Bunun yanında yapılan enerji tercihleri ülkelerin ekonomik büyümelerine etki etmektedir; bu etki yerel, ulusal ve küresel çevre bağlamında görülürken aynı zamanda uluslararası siyasi ittifakların ve ulusal savunma antlaşmalarının şekli bağlamında kendini göstermektedir (Chow, Kopp, & Portney, 2003, s. 1528).

Gün geçtikçe artan dünya nüfusuna yönelik artan üretim ihtiyacı ve teknolojik gelişmeler, enerji gereksinimini ve enerjiye olan talebi

daha da arttırmakta, bu bağlamda küresel rekabet içerisinde olan ülkeler enerjiyi en verimli ve en düşük maliyetle elde etmeyi amaçlamaktadırlar (Adaçay, 2014, s. 88). Tüm bunlardan öte, ulusal ve uluslararası enerji politikaları gerek bölgesel gerekse küresel güç dengesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, enerji güvenliğini arttırmak ve dışa bağımlılığı azaltmak için hem enerji kaynaklarının hem de bu kaynaklara ulaşım yollarının çeşitlendirilmesi, yerel kaynakların verimli ve etkili kullanılması gerekmektedir (Öztürk, 2014, s. 2).

Kısacası enerji kaynakları hem toplumsal hem de ülkeler bazında azımsanmayacak kadar önemli bir konudur. Bu kaynaklardan en önemlileri arasında sayılabilecek doğal gazın önemi de gün geçtikçe artmaktadır. Bu bağlamda birinci bölümde doğal gaz bir enerji kaynağı olarak ele alınacak ve jeopolitiği incelenecek, daha sonraki bölümlerde ise Doğu Akdeniz'de doğal gaz kaynaklarının önemine değinilecek ve işbirliği sağlaması beklenirken bölgede neden olduğu sorunlar değerlendirilerek, enerji kaynaklarının keşfedildiği bölgede sadece pozitif etkileri olmadığı görülecektir.

1. Bir Enerji Kaynağı Olarak Doğal Gaz

Doğal gaz yenilenemeyen fosil yakıt olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında doğal gazın 300 ile 400 milyon yıl önce ölen küçük deniz canlılarının ve bitkilerin kalıntılarında oluştuğu düşünülmektedir. Bu canlıların öldükten sonra okyanusun dibine battığı, burada kayaya dönüşen tortu katmanları tarafından gömüldüğü, yıllar geçip tortu kalıntılarının kalınlaşmasıyla bitki ve hayvan kalıntılarını bir baskıya maruz bıraktığı ve bu basıncın Dünya'nın ısıısıyla birleşip petrol ve doğal gaza dönüştüğü bilinmektedir. (The Need Project, 2018).

Doğal gazın bileşimi; menşei, yatağın yeri ve jeolojik yapı gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Doğal gaz esas olarak metan gibi doymuş hidrokarbonlardan oluşmaktadır. Karbondioksit, hidrojen sülfür, nitrojen ve helyum gibi bileşenler,

doğal gaz bileşiminin önemsiz bir oranını oluşturur. Bunun yanında doğal gaz tüm fosil yakıtların en temizidir ve doğal gazın yanması, çok az miktarda nitrojen oksit (NOx), kükürt dioksit (SO₂), karbondioksit (CO₂), karbon monoksit (CO), diğer reaktif hidrokarbonlar ortaya çıkarmakta ve neredeyse hiç partikül madde açığa çıkarmamaktadır (Liang, Ryvak, Sayeed, & Zhao, 2012, s. 1).

Uzun yıllar petrol üretiminin istenmeyen bir yan ürünü olarak görülen doğal gaz, diğer fosil yakıtlara kıyasla bolluğu ve düşük karbon içeriği sebebiyle son yıllarda oldukça ilgi görmeye başlamıştır (Energy Transition Institute, 2015, s. 3). Bu durumda son on yıllardır dünyanın karşılaştığı küresel ısınma probleminin etkisi de büyüktür. Doğal gaz küresel ısınma adına daha zararsız görülmektedir (Demirbaş, 2006, s. 415). Aynı zamanda diğer enerji kaynakları ile kıyaslandığında gaz halinde olması ve yanıcı-yakıcı moleküllerinin de birleşme olasılığının fazla olması nedeniyle yanma-yakma potansiyelinde daha yüksek verim göstermektedir (Balbay, 2015, s. 27).

Doğal gazın diğer fosil yakıtlarla karşılaştırıldığında en zayıf tarafı stoklama sorunudur. Saklanması ve depolanması maliyetli olan bu gazın, çıkarıldıktan sonra tüketim bölgelerine en kısa sürede gönderilmesi daha ekonomiktir. Bu neden, doğal gazın tankerlerle ve boru hatlarıyla uzak bölgelere taşınmasına öncelik vererek doğal gaz kullanımının tüm dünyada yaygınlaşmasına yol açmış ve günümüzde gerek ısınmada gerekse elektrik üretiminde yoğun bir şekilde kullanılmasına zemin hazırlamıştır (Akpınar & Başbüyük, 2011, s. 122).

Doğal gaz tarihsel olarak geleneksel ve geleneksel olmayan kaynaklardan gelen gaz olarak ikiye bölünmüştür. Bu ayrım kimyasal özellikleri ile ilgili değil, çıkarılabilirlik kolaylığı ile ilgilidir. Geleneksel olmayan kaynaklar, ekonomik nedenlerle veya yetersiz teknoloji nedeniyle veya çıkarılmaları için belirli teknik zorluklar nedeniyle veya hatta madenciliğin çevre üzerindeki potansiyel riskleri nedeniyle kullanılmayan kaynaklardır. Ancak teknolojinin

ilerlemesi ve gaz endüstrisinin genel gelişimi, daha önce erişilemeyen kaynaklara erişim sağlamış ve etkileyici büyüklükteki kaynakların gelecekteki kullanımı için üretimi ve beklentileri artırmıştır (Gounaris & Georgios, 2014, s. 6).

İlk doğal gaz sızıntılarının M.Ö. 6000-2000 yılları arasında İran'da görüldüğü, M.Ö. 900'lerde Çin'de kullanılmaya başlanıp kuyular açılarak bambu kamışlarıyla taşındığı ve 17. yüzyılda İtalyanlar tarafından ısıtma ve aydınlatma amacıyla kullanıldığı bilinmektedir (Bayraç, 2018, s. 16). Doğal gaz 1816 yılında Amerika'da Baltimore sokaklarını gaz lambaları ile aydınlatmak için kullanılmış, kısa süre sonra 1821'de William Hart Fredonia New York'da ilk başarılı Amerikan doğal gaz kuyusunu kazmış ve Fredonia Gas Light Company, ülkenin ilk doğal gaz şirketi olarak 1858'de kapılarını açmıştır (The Need Project, 2018). 1885'te Amerikalı mucit Robert Bunsen, pişirme ve ısıtmada kullanılmak üzere gazı ve havayı güvenli bir şekilde yakmak için uygun oranlarda karıştıran bir cihaz yaratmıştır. Bunsen brülörü olarak bilinen cihaz, Doğal gaz kullanımına yeni bir bakış açısı açmıştır. Ancak doğal gazı uzun mesafelerde güvenli taşımının zayıflığı o zamanlar gaz endüstrisinin gelişmesine izin vermemiştir (Gounaris & Georgios, 2014, s. 7).

1920'lerde boru hattı taşımacılığının da yaygınlaşmasıyla doğal gaz kullanımı giderek çoğalmış, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra sürekli gelişim göstermiştir. 1950'lerten itibaren özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde önemli gaz yatakları bulunmuş ve kullanılmaya başlamıştır. Böylece bu yıllardan itibaren uluslararası doğal gaz piyasası da kendini göstermeye başlamıştır. 1960'lardan sonra sıvılaştırılmış doğal gaz tankerleri ile doğal gazın deniz taşıması nakli mümkün olabilmıştır (Bayraç, 2018, s. 16).

1970'lerde yaşanan petrol kriziyle doğal gaz daha da önemli bir enerji kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. Almanya, Fransa ve İtalya gibi sanayileşmiş Avrupa ülkeleri doğal gaz kullanmaya yönelmeye

başlamışlar ve gaz dağıtım sistemlerindeki geleneksel dökme demirli boruların yerini sıcak kaynaklı polietilen boruların almaya başlamasıyla doğal gaz kullanımı daha da yaygınlaşmıştır (Bayraç, 2018, s. 16).

Doğal gazı işleme ve taşıma yöntemlerinin gelişmesiyle kullanımında hem miktar olarak hem de kullanım alanı olarak büyük bir artış görülmüştür. Diğer enerji türleriyle kıyaslandığında daha az maliyete sahip olması nedeniyle, doğal gazı özellikle ev ısıtması amacıyla evsel tüketimde kullanmak çok popüler hale gelmiştir. Doğal gaz evde ısıtmanın yanında, pişirme, su ısıtma, alan soğutma gibi amaçlarla da kullanılmaktadır. Doğal gazın başka bir kullanım alanı olan ticari kullanımı da ev kullanımıyla benzerlik göstermektedir. Ticari alan olarak adlandırılan ofis binaları, okullar, ibadet yerleri, oteller, restoranlar ve hükümet binaları gibi hem kamu hem de özel kurum ve kuruluşları kapsamakta, bu alanlarda da tıpkı evde olduğu gibi, ısıtma, soğutma, pişirme amacıyla kullanılmaktadır. Son zamanlardaki teknolojik gelişmelerin etkisiyle, doğal gaz ticari kuruluşlarda enerji verimliliğini arttırma amacıyla da kullanılmıştır (Saka, 2003, s. 11). Endüstriyel kullanımı da evsel ve ticari kullanıma benzemekle beraber, doğal gaz kimya endüstrisinde ayrıca çeşitli ürünler için karışım oluşturan maddeleri sağlamak ve bileşen görevi görmek amacıyla kullanılmaktadır (Gounaris & Georgios, 2014, s. 7).

Son yıllarda yükselişe geçen çevre çalışmalarının da etkisiyle elektrik üretiminde doğal gazın rolü artmıştır. Çünkü elektrik üretimi için doğal gaz kullanımı, üretilen kWh başına kömürün kabaca yarısı kadar karbondioksit salgılamaktadır. Dolayısıyla kömüre kıyasla hava kalitesini potansiyel olarak iyileştirmekte ve sera gazı salımlarını azalmaktadır (Moore, Zielinska, Petron, & Jackson, 2014, s. 8354). Fosil yakıtların çevreye olan etkileri göz önüne alındığında; taşıtların doğal gazla çalışması, doğal gazın daha temiz yanma özelliği ve azaltılmış metan dışı hava kirliliği nedeniyle benzinle kıyaslandığında hava kalitesine etkileri gözlemlenmiş ve ulaşım alanının neden olduğu çevre kirliliği de doğal gazın bu

alanda kullanımının yaygınlaşmasında oldukça etkili olmuştur (Moore, Zielinska, Petron, & Jackson, 2014, s. 8354).

2. Doğal Gaz Jeopolitiği

Jeopolitik kavramı ilk kez askeri kavramlar için kullanılmaya başlasa da daha sonra uluslararası ilişkiler alanında kullanımı yaygınlaşmış, bu alanda jeopolitik analizler yapılmaya başlanmıştır. Jeopolitik, coğrafi alanda görülen etkileşimleri ve bu etkileşimlerden kaynaklanan güç mücadelesini incelemektedir (Sevim, 2012, s. 4379). Coğrafya ve tarihin bir birleşimi olarak ifade edilen jeopolitik (Cahnman, 1943, s. 57) kelimesi aynı zamanda güç siyasetinin çağdaş bir rasyonalizasyonu olarak tanımlanmaktadır (Hagan, 1942, s. 490). Dolayısıyla jeopolitik unsuru kimi yazarlar için üçüncü dünya savaşını başlatma ihtimali olarak görülmektedir (Clover, 1999, s. 9). Jeopolitik, coğrafi faktörleri hem hükümet politikalarının hem de devletlerin 'güç' konumlarının önemli belirleyicileri olarak görmektedir (Verma, 2007, s. 3282). Günümüzde ise gerek nüfusun çoğalması gerekse teknoloji ve yaşam şartlarının gelişimi etkisiyle enerji, bu coğrafi faktörlerin en önemlileri arasında yer almaktadır. Enerjinin bu önemi de yine teknolojideki ilerleme, hammaddelere erişim ihtiyacı ve uluslararası hedeflere ulaşmanın meşru yollarına ilişkin ulusal ve uluslararası siyasi amaç ve yargılarda meydana gelen değişiklikler dâhil olmak üzere birçok alandaki gelişmelerle birlikte değişmektedir (Verma, 2007, s. 3283). Dolayısıyla enerji kaynaklarına erişim konusu devletlerin oldukça üzerinde durduğu bir konudur. Küreselleşen pazarlarda, uygun fiyatlı ve mevcut ulaşım yakıtları ile enerji elde edilirken, son yıllarda petrol ve doğal gazın dünya jeopolitiğine hâkim olması beklenmiştir (Milojevic & Markovic, 2012, s. 125). Bu sebeple doğal gaz jeopolitiği hiç olmadığı kadar dikkat çekmeye başlamıştır.

Doğal gaz arzının giderek artan stratejik önemi ve birçok ülke için ithalata yükselen bağımlılık giderek büyüyen bir endişeye yol açmıştır. Değişen uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkiler nedeniyle

ithalata bağımlılık da daha sorunlu hale gelmiş, kısa vadede müzakere edilmesi zor olan bölgesel sürtüşmeler (gaz tedarik altyapısının katı doğası göz önüne alındığında) de bu konuda önemli bir rol oynamıştır. Gaz ticaretini karakterize eden ithalatçı, transit ve ihrac eden ülkeler arasındaki güçlü karşılıklı bağımlılığın ışığında, artan ithalat ve ihracat bağımlılığı ve fosil yakıtlar üzerindeki bekleyen çevresel kısıtlamalar (örneğin iklim değişikliği politikası), doğal gazın jeopolitik açıdan stratejik önemine daha da katkıda bulunmuştur (Geopolitics and Natural Gas, 2012, s. 10). Bunun yanında enerji ve ulaştırma sektörleri de toplam doğal gaz talebinin belirlenmesinde kritik rol oynamaktadır (The Geopolitics of Natural Gas , s. 25). Dolayısıyla enerji sektörünün gazlaştırılması süreci ve çevresel etmenleri de göz önüne alarak ulaşımda kullanılması yine doğal gazın önemini arttırmıştır.

Peki giderek daha da önemli hale gelen doğal gazın dünya rezervleri ne durumdadır? Dünya kanıtlanmış gaz rezervleri 2019 yılında 1,7 trilyon metreküp artışla 198,8 trilyon metreküpe yükselmiştir. En büyük artış 2 trilyon metreküp ile Çin ve 0,7 trilyon metreküp ile Azerbaycan'da görülmüştür. 38 trilyon metreküp ile Rusya, 32 trilyon metreküp ile İran ve 24,7 trilyon metreküp ile Katar en büyük rezervlere sahip ülkelerdir (BP, 2021, s. 33).

Doğal gaz tüketimi 2019 yılının sonuna gelindiğinde 2018 yılında görülen %5,3'lük büyümenin gerisinde kalıp %2 artış göstermiştir. Bu büyüme genel anlamda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Çin tarafından sağlanırken, Rusya ve Japonya'da düşüslere şahit olunmuştur. Bunun yanında gaz üretimi 132 milyar metreküp artmış ve bu artışın neredeyse üçte ikisini 85 milyar metreküp ile ABD oluşturmuştur. Bunun yanında 23 milyar metreküp ile Avustralya ve 16 milyar metreküp ile Çin de bu büyümeye katkı sağlamıştır (BP, 2021, s. 34-37).

Doğu Akdeniz ise son yıllarda doğal gaz açısından gittikçe önem arz eden bir bölge durumuna gelmiştir. Bu bağlamda ikinci bölümde Doğu Akdeniz'de doğal gaz jeopolitiği ele alınacaktır.

3. Doğu Akdeniz'de Doğal Gaz Jeopolitiği

3.1. Doğu Akdeniz

Strateji uzmanları Akdeniz'i coğrafi mevki açısından üç bölgeye ayırmaktadır; Cebelitarık-Malta adası arası Batı Akdeniz, Malta Adası ile 27. boylam arasındaki bölge Orta Akdeniz ve bu boylamın doğusunda kalan bölge ise Doğu Akdeniz olarak adlandırılmıştır. Doğu Akdeniz bölgesinde Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Gazze-Batı Yakası, Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Ürdün yer almaktadır (Yıldız, 2008, s. 55).

Doğu Akdeniz, Süveyş Kanalı ve Ümit Burnundan geçen Avrupa-Uzakdoğu yolunu 7000 mil kısaltmasının yanında, Kıbrıs adası gibi stratejik bir adaya sahip olması, Ortadoğu ülkelerinin sahili konumunda olması gibi özellikleri ile tarih boyunca jeostratejik bir öneme sahip olmuş, son yıllarda enerji koridorunda görülen gelişmelerle bu önem daha da artmıştır (Yıldız, 2008, s. 55). Tarih boyunca bu bölgenin birçok çatışmaya sahne olduğunu ve değişen şeyin sadece çatışmaların neden olduğu aktörler olduğunu ifade eden Yıldız, ilk deniz savaşının dahi bu bölgede kendini gösterdiğini ifade etmiştir. Sanayi Devrimi süresince çok gelişme gösteremeyen bu bölge 20. yüzyıla girerken Kömür Çağı'ndan Petrol Çağı'na hızlı bir geçiş yapmasıyla dolayısıyla insanlığın enerji kavramına odaklanmasıyla tekrar dikkat çekmeye başlamıştır. Doğu Akdeniz, dünyada doğal gaz rezervlerinin %43'ünü, ispatlanmış petrol rezervlerinin %47'sini barındıran Orta Doğu'nun, Akdeniz'e, Ege'ye, Karadeniz'e, Kızıldeniz'e ve Atlas Okyanusu'na açılan kapısı konumundadır (Pamir, 2018). Dolayısıyla Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da keşfedilen önemli hidrokarbon kaynakları bölgenin hareketlenmesine neden olmuş ve bu kaynaklar üzerinde etkin rol oynamak isteyen güç odakları Doğu Akdeniz jeopolitiğine öncelik vermeye başlamışlardır (Kedikli &

Çalağan, 2017, s. 121). Bölgede gerçekleştirilen keşifler, bölgedeki artan talebi karşılamaşının yanında aynı zamanda stratejik konumu nedeniyle fazla gazı Avrupa ve Asya pazarlarına ihraç edecek kadar büyüktür. Hatta bu sebeple Doğu Akdeniz'de bulunan ülkelerin 2030'a kadar "Avrupa'ya giden dördüncü enerji yolu" potansiyeline sahip olduğu ileri sürölmektedir (Natali, 2012, s. 2).

Aynı zamanda NATO'nun "choke-point" yani dar boğaz olarak ifade ettiği Sicilya Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Süveyş Kanalı ve Türk Boğazları gibi en önemli noktalar bu bölgede yer almaktadır. Günümüzde enerji gereksinimine bağlı olarak artan gemi ticaretinde bu dar deniz yollarının kullanılması bölgeyi hem ekonomik açıdan etkilemiş hem de stratejik önemini daha da arttırmıştır (Keser & Akgün, 2015, s. 7). Öyle ki her gün ortalama dört bin kargo ve ticaret gemisinin Akdeniz'de seyir halinde olduğunun bilinmesi yanında, her yıl yaklaşık 40 bin Rus ticaret gemisi boğazlardan Akdeniz'e geçiş yapmakta ve dahası Avrupa'nın hidrokarbon tüketiminin %70'i bu bölgeden geçmektedir (Olgun, 2016, s. 38). Bunun yanında Hazar bölgesinin hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında da alternatif bir güzergâh olan bölgede son yıllarda özellikle Kıbrıs açıklarında varlığı kanıtlanan petrol ve doğal gaz rezervleri ve bu bağlamda Akdeniz'e komşu ülkelerle uluslararası aktörlerin gerçekleştirdiği keşif ve sondaj çalışmaları Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğinde yeni dengelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Özekin, 2020, s. 3). Keşfedilen gaz hacimleri küresel boyutta olmasa da potansiyel kaynaklar bu bölgede bulunan ülkelerin ekonomilerini etkin bir şekilde canlandırabileceği için ve aynı zamanda AB için mevcut Rusya gazına olan güven göz önüne alındığında kaçırılmaz bir fırsat olduğu için oldukça değerlidir (Taliotis, Boncourt, & Keramidas, 2015, s. 1). Aynı zamanda bu keşifler Doğu Akdeniz bölgesinin bir enerji koridorundan, enerji üretim merkezine dönüşmesi açısından önemli bir adım olarak nitelendirilmektedir.

Doğu Akdeniz'de son yıllarda devam eden hidrokarbon keşifleri, bölge için yeni çıkarılara, maliyetlere aynı zamanda faydalara yol

açarak Doğu Akdeniz ve ötesindeki ülkeleri stratejik hesaplamalarını ve uluslararası görünümünü yeniden yapılandırmaya teşvik etmektedir. Çünkü doğal gazın bölgede adeta toprak konulu gibi bir egemenlik meselesi haline gelmesi, bölgeye hem jeopolitik hem de jeo-ekonomik önem ve avantajlar sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda devletler arasındaki ilişkileri de etkilemekte, zaman zaman enerji ile ilgili güvensizlikler yaratmaktadır (Tziarras, 2019, s. 6).

3.2. Doğu Akdeniz'de Doğal Gaz Jeopolitiği

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon sektörü, ortalama 80 yıl önce, Suudi Arabistan gibi komşu ülkelerde başarılı olan petrol çalışmalarının ardından Suriye'de başlatılan petrol arama çalışmalarıyla gelişmeye başlamıştır (U.S. Energy Information Administration, 2013, s. 1-2). Akdeniz gazının yakın tarihi ise İsrail açıklarında 1999 yılında gerçekleştirilen Noa ve 2000 yılında gerçekleştirilen Mari-B sahalarındaki keşiflere dayandırılmaktadır. Aslında bu keşifler rezerv büyüklükleri bağlamında mütevazı olarak adlandırılrsa da sonraki arama faaliyetlerine zemin hazırlamaları açısından oldukça önemli görülmektedir (Demiryol, 2020). Bu keşiften sonra 2009'da İsrail Tamar sahasında 300 milyar metreküp büyüklüğünde bir keşif yapmış, bunu 2010 yılında 510 metreküp ile son on yılın en büyük deniz rezervi olan Leviathan takip etmiştir. 2011 yılında Noble Energy Kıbrıs açık denizinde yaptığı keşfi duyurmuştur. Bu zamana kadarki en büyük keşif ise 845 metreküp ile Mısır'ın Zohr sahasında olmuştur. Bölgedeki önem arz eden son keşifler ise 2018 yılında Calypso ve 2019 yılında Glaucus-1 sahalarında gerçekleştirilmiştir (Demiryol, 2020). Bugün Doğu Akdeniz dünyadaki doğal gaz rezervlerinin yaklaşık olarak %4.5'ine sahiptir. (İnat & Duran, 2020, s. 17).

Doğu Akdeniz bölgesindeki doğal gaz rezervleri sadece deniz tabanında mevcut değildir. Bölgeye kıyıdaş devlet olan Mısır ve Libya'nın sınırları içinde yer alan bazı bölgelerin de doğal gaz açısından zengin olduğu bilinmektedir. Libya toplamda 1,5 trilyon

metreküp (Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC), 2020) doğal gaz rezerviyle dünyada 21. sırada (World Meter, 2020) ve Afrika'da beşinci sırada yer almaktadır (U.S. Energy Information Administration). Mısır ise 2,2 trilyon metreküp doğal gaz ile dünyada 16. sırada yer almaktadır (World Meters, 2017). Dolayısıyla petrol bakımından dışa bağımlı olan ülkelerin yanında enerji alanında söz sahibi olmak isteyen aktörlerin, Doğu Akdeniz ve burada yer alan hali hazırda doğal gaz zengini ülkelere yakınlaşması kaçınılmaz olmuştur.

Doğu Akdeniz bölgesi, tarihi hidrokarbon üretiminin çoğunluğunun sağlandığı sekiz önemli havzayı içermektedir. Bunlar; Kıbrıs havzası, Eratosthenes High, Lazkiye havzası, Levant havzası, Judea havzası, Nil Deltası havzası, Batı Arap vilayeti ve Zagros eyaletidir. Bölgedeki tarihi üretimin çoğu Batı Arap ve Zagros eyaletlerinden gelse de, bölgedeki son keşif faaliyetlerinin çoğunun merkezi Levant Havzasıdır (U.S. Energy Information Administration, 2013). Bu durum Levant Havzası üzerine yoğunlaşılmasında etken rol oynamaktadır. ABD Jeolojik Merkezi Araştırmalar Merkezi'nin yayınladığı rapora göre Levant Havzasında 3,46 trilyon metreküp doğal gaz ve 3 milyar varil doğal gaz sıvılarının olduğu tahmin edilmektedir (USGS, 2010, s. 2-3). Kıbrıs'ın kontrolü altında olan Nil Deltası Havzasının çoğu Mısır'ın karasuları içinde yer almaktadır. Yine aynı araştırma merkezinin başka bir raporuna göre burada ise yaklaşık olarak 6,3 trilyon metreküp doğal gaz ve 6 milyar varil doğal gaz sıvısı rezervi olduğu düşünülmektedir (USGS, 2010, s. 2-3). Batı Arap Eyalet havzası, Ürdün ve Suriye'nin büyük bir bölümünü kaplamakta ve Irak, Suudi Arabistan ve Türkiye'ye uzanmaktadır (U.S. Energy Information Administration, 2013, s. 2-3).

Yeni enerji kaynaklarının keşfedilmesi, hükümetlere daima bu alanlara yatırım yapma, iç ihtiyaçlarını bir ölçüde karşılama ve bunları yerel ve küresel olarak satmak için pazarlık gücüne sahip olma fırsatı sağlamıştır. Büyük enerji tüketen ülkelerin artan ihtiyacı, eski ve yeni enerji kaynakları için "pazarın"

belirlenmesinde her zaman önemli bir faktör olmuştur. Bugün, büyük tüketici ülkelerin enerji sepetinde doğal gazın payının artması, enerji jeopolitiğinde petrolden gaza bir kaymaya yol açmıştır ve Akdeniz'de bulunan gaz kaynakları da petrolden gaza jeopolitik enerji değişiminin önemli bir parçası olabilecek bir faktör olarak görülmektedir (Kalehsar, 2019). Söz konusu rezervlerin çıkarılması ve dünya piyasalarına ihraç edilmesi sadece bölgede bulunan kıyıdaş ülkelerin değil, AB, ABD, Rusya gibi aktörlerin de Doğu Akdeniz üzerine yoğunlaşmasına neden olmuş, bölge enerji kaynaklarının kontrolü bağlamında gittikçe artan bir egemenlik mücadelesine şahit olmaya başlamıştır. 2006 yılından itibaren Avrupa Birliği, Doğu Akdeniz üzerine yoğunlaşmış ve bu bölgenin gazını ekonomik büyüme sağlamak, iklim değişikliğiyle mücadele ve Rusya'nın doğal gaz arzına bağımlılığını azaltmak için bir kaynak olarak görmeye başlamıştır (Bowlus, 2020). Çünkü Rusya ile giderek zorlaşan ilişkilerin yanında AB'nin kuzey ve güney tedarik yollarında çıkan çatışmaların ışığında doğal gaz arzının çeşitlendirilmesi her zamankinden daha önemli bir hale gelmiştir (Ruble, 2017, s. 341). Rezervlerin keşfinin bölgesel iş birliğine zemin hazırlayacağı düşünülürken kıyıdaş ülkeler arasında kaynakların paylaşımı, Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) belirleme, koruma ve ikili işbirlikleri yoluyla çıkarlarını güvence altına alma çabalarına sahne olan bir sıcak bölge (Hot Spot) haline gelmiştir (Mevlütöğlü, 2014, s. 12). Bunun yanında bölgede hali hazırda var olan çeşitli sorunlar, keşfedilen kaynakların kullanımı ve ihracı açısından kıyıdaş ülkelere zorluklar çıkarmaktadır.

Bunun yanında bölgede bulunan yabancı şirketler de en az devletler kadar etkin rol oynamaktadır. İtalyan Eni, Mısır'daki devasa toprakları ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Lübnan'ı engelleyen keşiflerle bölgedeki en büyük hisseye sahiptir ve bu sebeple Mısır'da güçlü olan taraftır. BP (Birleşik Krallık), Total (Fransa), Kogas (Kore), ExxonMobil (Amerika Birleşik Devletleri) dâhil olmak üzere diğer Batılı şirketler Kıbrıs'taki Eni'ye katılırken, BG Filistin'deki tek sahanın sahibidir. Bunun yanında Total, Eni ile

birlikte Kıbrıs ve Lübnan'daki en aktif iki kâşiften biridir. BP'nin Mısır'da hatırı sayılır holdingleri varken Noble (ABD) ve İsraili şirketler İsrail sahalarına sahiptir. Son olarak, Rusya'daki Rosneft ve Novatek'in sırasıyla Mısır ve Lübnan'da hissesi bulunmaktadır (Bowlus, 2020).

1974'ün başlarında Yunanistan'ın, Ege'de petrol aramaya başlaması ve Kıbrıs üzerindeki gerilimi tırmandırırken ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi ve KKTC'nin kurulmasıyla doruğa ulaşan (Bowlus, 2020) Kıbrıs Sorunu bölgenin en büyük problemlerinden biri haline gelmiştir ki günümüzde bu bölgede enerji konusunda aktör rol oynamak isteyen devletler, Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde Kıbrıs meselesinin çözümüne öncelik vermektedirler. 2003 yılından itibaren Doğu Akdeniz'de bulunan komşu ülkelerle deniz yetki alanlarını sınırlandıran ikili antlaşmalar yapmaya özen gösteren Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) petrol ve doğal gaz arama çalışmaları meseleyi karmaşık hale getirmekle kalmamış, Türkiye Cumhuriyeti ve GKRY arasında gerilime sebep olmuştur (Michaletos, 2007). 2007 yılının başlarında GKRY, Lübnan ile MEB* sınırlandırma anlaşması imzalamış ve bu bölgede 13 adet ruhsat sahası ilan etmiş ve ilk deniz kuyusunu 18 Eylül 2011 tarihinde Amerikan Noble firması ortaklığıyla delmeye başlamıştır (Ediger, Devlen, & Mcdonald, 2012, s. 86). AB ve ABD tarafından destek gören bu girişime yönelik Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı açıklama yaparak, "Kıbrıs Rum tarafının tek yanlı olarak tüm Ada adına, Ada'nın bütününe ait olan doğal kaynaklar konusunda söz söyleme, girişim yapma veya anlaşma imzalama hak ve yetkisine sahip olmadığını" belirtmiştir (Ediger, Devlen, & Mcdonald, 2012, s. 87). 21 Eylül 2011 tarihinde Başbakan Erdoğan ile dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu New York'ta "Türkiye-KKTC Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması" imzalamış ve 22 Eylül'de KKTC Bakanlar Kurulu, Türkiye Petrolleri'ne kendi yetki alanları dâhilinde petrol ve doğal gaz araması hususunda ruhsat verilmesini kararlaştırmıştır. Bunun üzerine, 23 Eylül 2011'de Piri Reis gemisi

araştırma yapmak üzere yola çıkmıştır (Ediger, Devlen, & Mcdonald, 2012, s. 87).

MEB bu devletler arasında sorun olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, ikili işbirlikleri kendini gösterirken aynı zamanda bu işbirliklerine itirazlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin; Kıbrıs, Mısır, İsrail ve Filistin'in bölgede gazı keşfeden ülkeler durumunda olması Mısır, İsrail ve GKRY arasında iş birliğini teşvik etmiştir. Ancak Türkiye, GKRY'nin KKTC'nin müdahalesi olmadan gaz arama yapma girişimine itiraz etmektedir (Bowlus). Çünkü GKRY, KKTC'yi yok sayarak "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına 2003 yılında Mısır ile, 2007 yılında Lübnan ile ve 2010 yılında İsrail ile MEB anlaşmaları imzalayarak bu devletlerle Doğu Akdeniz'de yetki paylaşımı gerçekleştirmiştir (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2019, s. 8). Aynı zamanda, Mısır, Yunanistan, Lübnan ve GKRY, MEB'leri kıyılarından 200 mil uzağa uzanacak şekilde belirleyen 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini imzalamışlardır. Ancak yine bölgesel güçler İsrail, Türkiye ve Suriye bu sözleşmeyi imzalamamakla beraber ve MEB'lere ilişkin kararlarını kabul etmemektedirler. Bu durum ise bölgedeki durumu daha da karmaşıklamaktadır. Lübnan, İsrail ile olan deniz sınırını, İsrail'in GKRY ile ikili anlaşmasının tehlikeye attığını ileri sürerken; Türkiye, GKRY'nin adanın statüsü konusunda bir karara varıncaya kadar yalnızca 12 millik MEB'e hakkı olduğunu savunmakta ve KKTC'nin Kıbrıs Rum sularında keşif yapma hakkına sahip olduğunu iddia etmektedir. Türkiye, konumunu savunmak için Kıbrıs Rum sularına arama ve sondaj gemileri konuşlandırmış ve bölgeye sondaj gemilerini göndermiştir (Bowlus).

Doğu Akdeniz Boru Hattı (EastMed) anlaşması yine bölgede ayrı bir anlaşmazlığa neden olmuştur. 2015 yılında Kıbrıs, Yunan ve İtalyan hükümetlerinden onay alan EastMed, Doğu Akdeniz'in gaz rezervlerini Yunanistan'a bağlayan bir doğal gaz boru hattı projesi olup Yunanistan, İtalya ve diğer güneydoğu Avrupa ülkelerine yılda on milyar metreküp gaz taşıma kapasitesine sahip olması amaçlanmaktadır. Boru hattının yaklaşık 1.900 km uzunluğa, üç km

derinliğe ulaşması ve yıllık 10 milyar metreküp kapasiteye sahip olması planlanmaktadır (Tugwell, 2020). Avrupa hükümeti tarafından Ortak Çıkar Projesi (PCI) olarak onaylanan bu proje, Avrupa'nın mevcut ve gelecekteki enerji ihtiyaçlarını karşılayabilecek güvenli bir iletim ağı oluşturmayı amaçlayan Avrupa Şebeke Taşımacılık Sistemi Gaz Operatörlerinin (ENTSO) son On Yıllık Kalkınma Planına (TYNDP) eklenmiştir (NS Energy). 2019 yılında ise Türkiye ve Libya arasında bu projeyi engellemek amacıyla gerçekleştirildiği iddia edilen, Deniz Yetki Alanları Anlaşması kayda geçirilmiştir. Bu anlaşma Türkiye'nin 2011'de KKTC ile yaptığı anlaşma dışında Doğu Akdeniz'de bir kıyıdaş ülkeyle yapılan ilk deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmasıdır ve Yunanistan'ın gelecek dönemde Güney Kıbrıs ve Mısır ile yapmayı öngörebileceği deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmalarının Türkiye'ye olumsuz etkilerini ortadan kaldırmayı amaçlamasının yanında Türkiye'nin MEB'ini genişletmektedir. Dolayısıyla bu anlaşma Türkiye'nin bölgesel stratejilerini göz ardı eden ve Türkiye'yi ihracat satışlarının dışında bırakan EastMed'i zayıflatmakta ve Türkiye'nin su altı boru hattının planlandığı bölgelerdeki deniz kontrolünü artırmasına olanak tanıyarak boru hattının inşasını ve işletimini tehdit etmektedir (Shaltami, ve diğerleri, 2020).

EastMed projesi için taraflar Ocak 2020'de anlaşma imzalamışlardır. Atina'da imzalanan anlaşma sonrasında konuşma yapan Yunanistan Başbakanı Kyriakos Miçotakis, üç ülke arasında gerçekleştirilen enerji ittifakının hiçbir ülkeyi tehdit amacı taşımadığını (Berberakis, 2020) belirtse de Türkiye bu projeye sıcak bakmamaktadır. Çünkü Türkiye'nin iddialarına göre bu proje için seçilen boru hattı güzergâhında Türkiye'nin kıyı şeridi atlanmasının yanında proje, Kıbrıs karasularındaki doğal kaynaklar üzerindeki eşit haklarını görmezden gelmektedir. Ancak anlaşma 19 Temmuz 2020'de İsrail hükümeti tarafından resmen onaylanmış ve imzacı ülkelerin boru hattını 2025'e kadar tamamlama planlarıyla ilerlemelerine izin verilmiştir (Tugwell, 2020). Yine de

projenin maliyeti sebebiyle hayata geçirilmesine kuşkuyla bakılmaktadır.

Kısaca toparlamak gerekirse, bölgede keşfedilen doğal gaz rezervleri bölgenin jeopolitiğinde önemli değişikliklere neden olurken aynı zamanda bir enerji denklemi oluşumuna yol açmış ve bölge ülkeleri adına bölgesel güvenlik ve istikrarı da tehdit eden bir zemin oluşmuştur. Bu bağlamda üçüncü bölümde, Doğu Akdeniz'de bulunan doğal gaz rezervlerinin bölgeye güvenlik bağlamındaki etkileri incelenecektir.

3. Doğal Gazın Bölgede Yarattığı Güvenlik Sorunları

Soğuk Savaş'tan sonraki süreçte Akdeniz'de gerek NATO'nun (North Atlantic Trade Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) hâkimiyeti gerekse ABD'nin Altıncı Filosu'nun varlığı nedeniyle bu bölgede güvenlik sorunu gündeme taşınmamıştır. Ancak, Doğu Akdeniz'de Rusya ve Türkiye'nin yeniden ortaya çıkışı ve bununla birlikte bölgede söz sahibi olmak amacıyla artan gırışkenlikleri, Çin gibi bölge dışı devletlerin ve aktörlerin artış gösteren varlıkları bölgede başlayacak bir dönüşümün habercisi olmuştur (Şeker, 2014, s. 50). Başta ABD ve Rusya olmak üzere Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya, Türkiye, İsrail, Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi küresel ve bölgesel aktörler bölgede yaşanan mücadelelerin birer parçası durumundadır (İnat & Duran, 2020, s. 11). 2008 yılında yeniden Akdeniz'e dönen Rusya donanması, bu tarihten itibaren düzenli olarak tatbikatlar gerçekleştirerek bölgedeki varlığını yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Bunun yanında 2012 yılında Çin ve İran, savaş gemilerini ilk kez Süveyş Kanalı'ndan geçirmiş olup, bu bölgede daha etkin olacaklarının sinyallerini vermektedir. Tüm bunların yanında, Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'de iddialı olarak nitelendirilen donanma inşa programının da bölgesel güvenlik içeriğini şekillendireceği düşünülmektedir (Şeker, 2014, s. 50). Dolayısıyla Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan ülkelerin yanında aynı zamanda küresel güçlerin de bölgede bulunan rezervlerin paylaşımı

noktasında geliştirdikleri stratejiler ve attıkları adımlar bölgeyi güvenlik açısından ele almayı gereklilik haline getirmektedir.

Rezervlerin bulunduğu süreçten itibaren incelenmeye başlandığında Mısır, İsrail, Yunanistan ve GKRY'nin birer ittifak bağı kurduklarını söylemek doğru olacaktır. İsrail dış ticaretinin %90'ının bu bölgeden geçmesi, bölgeyi İsrail için her daim önemli kılmıştır. Bunun yanında İsrail'in MEB'inde keşfedilen gazın, ucuz ve temiz enerji imkânlarıyla İsrail'i enerji ihraç eden bir ülkeye dönüştürmesi ve dolayısıyla İsrail refahına katkı sağlayacağı düşünülmesi (omak & şeker, 2019, s. 1499) bölgeyi İsrail için daha da önemli hale getirmiştir. İsrail'le enerji ilişkileri esasen ikili olan Mısır ve Lübnan'ın aksine, Kıbrıs ve İsrail'i ilgilendiren herhangi bir gaz meselesinin incelenmesi kaçınılmaz olarak Kuzey Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'ı da kapsamaktadır (Antreasyan, 2013, s. 40). Ancak bu ülkeler, Türkiye'nin bölgedeki strateji ve politikalarını görmezden gelen adımlar atmakta ve Kuzey Kıbrıs'ı yok sayarak GKRY'nin tüm ada adına aldığı kararları uygulamaya koymaktadırlar. ABD de bu ülkelerin ortaklığını desteklemektedir. Türkiye'yi yalnızlaştırmak için gerçekleştirilen bir politika olarak ortaya atılan EastMed projesine destek için gerçekleştirilen zirveye ABD İsrail Büyükelçisi David M. Friedman da katılmış ve projeye tam destek verdiklerini açıklamıştır. Yunanistan, GKRY ve İsrail ise ABD'nin Suriye'den çekilmesi sonucu ortaya çıkabilecek endişelerini dile getirerek, ABD'nin Doğu Akdeniz için yeni uygulamalar geliştirmesini talep etmişlerdir (omak & şeker, 2019, s. 1500). Ancak GKRY'de artan ABD askeri varlığından rahatsız olan Rusya bu bağlamda ilgili devletlere ağrı yapmış, bu durumun devam etmesi durumunda Rusya'nın da karşı önlemler alacağının altını çizmiştir (CyprusMail, 2018). Kısacası devletlerin kendi güvenliklerini arttırmak için gerçekleştirdiği hamlelerin her biri, diğerleri tarafından kendi güvenliklerine tehdit olarak algılanmaktadır. Bu durum ise uluslararası ilişkiler disiplininde security dilemma-güvenlik ikilemi olarak bilinen ilkenin en belirgin örneklerinden biridir.

İnat ve Duran, bölgedeki durumu kısaca şöyle özetlemektedir; ABD'yi İsrail Lobisi; Rusya'yı sıcak denizlere inme düşüncesi; İngiltere, Fransa, İtalya ve Türkiye'yi ve bu ülkelerin yanında birçok başka ülkeyi yeni keşfedilen ve keşfedilmeyi bekleyen enerji kaynakları bölgeye çekmektedir. Süveyş Kanalı'nı kontrol etmek ve İsrail'in güvenliğini sağlamak için Mısır'ın; sıcak denizlerde söz sahibi olmak için Suriye'nin, bölgenin enerji kaynakları üzerinde hak elde edebilmek için ise Libya ve Kıbrıs'ın kontrol edilmesi oldukça önem kazanmakta (İnat & Duran, 2020, s. 11) ve devletler bu doğrultuda hareket etmektedir. Dolayısıyla devletler için Doğu Akdeniz jeopolitiği geçmişe göre daha karmaşık ilerlemektedir.

Sonuç

Dünyanın gelişimi, artan nüfus enerjiye olan gereksinimi giderek arttırmaya devam etmektedir. Bugün sanayileşen devletlerin enerji gereksinimi onları enerji ithalatçısı durumuna getirmekte ve enerji bağımlılıklarını arttırmaktadır. Devletler arasındaki ilişkiler baz alındığında, enerji açısından tek bir bölgeye bağımlılık tercih edilmemekte, bu sebeple enerji tedarik kaynaklarında çeşitliliğe gidilmektedir. Aynı şekilde enerji kaynakları için çeşitliliğe giden devletler, yenilenebilir enerji kaynakları üretimine ağırlık vermeye başlamışlardır. Son zamanlarda Çin ve Japonya gibi büyük devletlerin bu bağlamda geliştirdikleri politikalar ve uygulamalar da bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Yenilenebilir kaynakların geliştirilmesi ve tercih edilmesine özen gösterilse de hala hidrokarbon kaynaklarına ihtiyaç devam etmektedir. Bölge devletlerine enerji bağımlılığını azaltma, hatta bazılarının enerji ihracatçısı haline gelme şansı sunan Doğu Akdeniz de bu bağlamda önemini korumaya mutlak devam edecektir. Ancak görüldüğü üzere, bir bölgede bulunan kaynak o bölgedeki devletlere çeşitli fırsatlar sunarken, bölgede çatışma ortamının oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Öyle ki devletlerin yaşadığı güvenlik ikilemi, birbirlerini zaman zaman tehdit olarak algılamalarına da neden olmaktadır.

Bunun yanında bugün Doğu Akdeniz'de bulunan savaş gemilerinin yoğunluğu oldukça dikkat çekmekte ve bölgede kazaen dahi olsa bir çatışma riskini artırmaktadır. Dolayısıyla devletlerin ikili ilişkilerde ve anlaşmalarda gösterdikleri özen, gerek kendi gerekse bölgenin güvenliği için önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Adaçay, F. R. (2014). Türkiye İçin Enerji ve Kalkınmada Perspektifler . Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 87-103.
- Akpınar, E., & Başbüyük, A. (2011). Jeoekonomik Önemi Giderek Artan Bir Enerji Kaynağı: Doğal gaz . Turkish Studies, 119-136.
- Antreasyan, A. (2013). Gas Finds in the Eastern Mediterranean: Gaza, Israel, and Other Conflicts. Journal of Palestine Studies, 29-47.
- Balbay, A. (2015). Doğal Gaz Enerjisi ve Konut Isıtmada Kullanımının Deneysel Araştırılması Siirt İli Örneği. BEÜ Fen Bilimleri Dergisi, 26-34.
- Bayraç, H. N. (2018). Uluslararası Doğal gaz Piyasasının Ekonomik Yapısı ve Uygulanan Politikalar . Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 13-36.
- Berberakis, S. (2020, Ocak 2). Doğu Akdeniz - EastMed doğal gaz boru hattı anlaşması Atina'da imzalandı. BBC Türkçe Web sitesi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50973890> adresinden alındı.
- Bokor, L. (2013). The Energy Resources and Their Importance in the Local Environment. Geographical Locality Studies, 14-29.
- Bowlus, J. V. (2020). Eastern Mediterranean gas: Testing the field. European Council on Foreign Relations Web sitesi: https://ecfr.eu/special/eastern_med/gas_fields adresinden alındı.
- BP. (2021). Statistical Review of World Energy 2020. BP. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf> adresinden alındı.
- Cahnman, W. J. (1943). Concepts of Geopolitics . American Sociological Review, 54-59.
- Chow, J., Kopp, R. J., & Portney, P. R. (2003, November 28). Energy Resources and Global Development. State of the Planet, s. 1528-1531.
- Clover, C. (1999). Dreams of the Eurasian Heartland . Foreign Affairs.

- CyprusMail. (2018, November 29). Officials visit ExxonMobil's drillship. CyprusMail Web sitesi: <https://cyprus-mail.com/2018/11/29/officials-visit-exxonmobils-drillship/> adresinden alındı.
- Çomak, H., & Şeker, B. Ş. (2019). Doğu Akdeniz Enerji Jeopolitiği Çerçevesinde Devletlerarası Donanma Rekabeti ve Küresel Deniz Gücü Olma Yarışı . H. Çomak, & B. Ş. Şeker içinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt 2, (s. 1493-1502). Nobel Yayıncılık.
- Çukurçayır, M. A., & Sağır, H. (tarih yok). Enerji Sorunu, Çevre ve Alternatif Enerji Kaynakları. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 256-278.
- Demirbaş, A. (2006). The Importance of Natural Gas as a World Fuel. Energy Sources (s. 413-420). içinde Taylor & Francis Group.
- Demiryol, T. (2020, Eylül 7). Doğal gaz ve Doğu Akdeniz'in jeopolitiği. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Web sitesi: <https://tr.boell.org/tr/2020/09/07/dogal-gaz-ve-dogu-akdenizin-jeopolitigi> adresinden alındı.
- Ediger, V. Ş., Devlen, B., & Mcdonald, D. B. (2012). Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği . Uluslararası İlişkiler , 73-92.
- Energy Transition Institute. (2015, October). An Introduction to Natural Gas. Natural Gas Series.
- Geopolitics and Natural Gas . (2012). 25th World Gas Conference Gas: Sustaining Future Global Growth.
- Geopolitics and Natural Gas. (2012). 25th World Gas Conference "Gas: Sustaining Future Global Growth.
- Gounaris, K., & Georgios, D. (2014). Natural Gas as a Source of Energy . Institute of Research Engineers and Doctors.
- Gürsoy, U. (2004). Enerjide Toplumsal Maliyet ve Temiz ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Hagan, C. B. (1942). Geopolitics . The Journal of Politics, 478-490.
- İnat, K., & Duran, B. (2020). Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Parametreleri . K. İnat, M. Ataman, & B. Duran içinde, Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları (s. 9-33). İstanbul: SETA Kitapları.
- Kalehsar, O. S. (2019). The Geopolitics of Natural Gas Resources in East Mediterranean. Daily Sabah Web sitesi: <https://www.dailysabah.com/op-ed/2019/09/09/the-geopolitics-of-natural-gas-resources-in-east-mediterranean> adresinden alındı.
- Karagöl, E. T., & Kavaz, İ. (2017). Dünyada ve Türkiye'de Yenilenebilir Enerji . SETA Analiz.
- Kedikli, U., & Çalağan, Ö. (2017). Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi . Sosyal Bilimler Metinleri, 120-138.
- Keser, U., & Akgün, S. (2015). Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme . U.

- Keser, & S. Akgün içinde, Casus Belli; Kıbrıs (s. 1-14). Lefkoşa: Kıbrıs-Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Lefkoşa 2015, s. 7.
- Liang, F.-Y., Ryvak, M., Sayeed, S., & Zhao, N. (2012). The Role of Natural Gas as a Primary Fuel in the Near Future, Including Comparisons of Acquisition, Transmission and Waste Handling Costs of as with Competitive Alternatives. Chemistry Central Journal.
- Mevlütöğlü, M. A. (2014). Doğu Akdeniz'in Yeni Enerji Jeopolitiğinde Bölge Ülkeleri Deniz Güçlerinin Yeri ve Etkisi. İstanbul: BİLGESAM.
- Michaletos, I. (2007). Eastern Mediterranean Oil Politics . World Press Web sitesi: <https://www.worldpress.org/Europe/2828.cfm> adresinden alındı.
- Miloevic, Z., & Markovic, S. (2012). The Changing Geopolitics of Energy. Journal of the Geographical Institute, 125-134.
- Miloevic, Z., & Markovic, S. (2012). The Changing Geopolitics of Energy . Journal of the Geographical Institute, 125-134.
- Moore, C. W., Zielinska, B., Petron, G., & Jackson, R. B. (2014). Air Impacts of Increased Natural Gas Acquisition, Processing, and Use: A Critical Review. Environmental Science and Technology, 8349-8359.
- Natali, D. (2012). The East Mediterranean Basin: A New Energy Corridor? . Event Report by Institute for National Strategic Studies.
- NS Energy . (tarih yok). Eastern Mediterranean Pipeline Project . NS Energy Web sitesi: <https://www.nsenegybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/> adresinden alındı.
- Olgun, M. E. (2016). Kıbrısta Son Söz Söylenmedi Paneli . N. Basa. içinde Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC). (2020). Libya facts and figures,. Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) Web sitesi: https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/166.htm adresinden alındı.
- Özekin, M. K. (2020). "Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye . Güvenlik Stratejileri Dergisi, 1-51.
- Öztürk, İ. (2014). Energy Dependency and Security The Role of Efficiency and Renewable Energy Sources . International Growth Center.
- Pamir, N. (2018). Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve Doğal Gaz . Anka Enstitüsü Web sitesi : <http://www.ankaenstitusu.com/dogu-akdeniz-kibris-ve-dogal-gaz/> adresinden alındı.
- Rogner, H. H. (2000). Energy Resources: World Energy Assessment: Energy and The Challenge of Sustainability. USA: United Nations Development Programme.

- Ruble, I. (2017). European Union Energy Supply Security: The Benefits of Natural Gas Imports from the Eastern Mediterranean. *Energy Policy*, 341-353.
- Saka, B. (2003). Doğal gaz ve LPG'nin Kullanım Alanları, Dünyadaki ve Türkiye'deki Rezerv, Üretim ve Tüketim Miktarı ve Taşıtlarda Kullanımı. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği . *Journal of Yasar University*, 4378-4391.
- Shaltami, O. R., Massaro, L., Zabata, S., Fares, F. F., Eltekali, I. A., Elmgariaf, A. H., . . . Bustany, I. (11, August 2020). Eastern Mediterranean Gas: A Review.
- Stratejik Düşünce Enstitüsü. (2019). Doğu Akdeniz'de Yükselen Gerilim: Siyasi, Askeri ve Ekonomik Açından Yapılması Gerekenler . Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- Şeker, B. Ş. (2014). Akdeniz'e Yayılan Askeri Güç ve Enerji Paradoksu . H. Çomak, & M. Ö. Ultan içinde, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı (s. 44-60).
- Taliotis, C., Boncourt, M. d., & Keramidas, K. (2015). East-Mediterranean Gas potential: Opportunities and Barriers . The INSIGHT_E project by the European Commission: Hot Energy Topic.
- (tarih yok). The Geopolitics of Natural Gas . Report of Scenarios Workshop of Harvard University's Belfer Center and Rice University's Baker Institute Energy Forum.
- The Need Project. (2018). Secondary Energy Infobook. The Need Project Web sitesi:
<https://www.need.org/Files/curriculum/infobook/NGasS.pdf>
 adresinden alındı.
- Tugwell, P. (2020). Leaders From Israel, Cyprus, Greece Sign EastMed Gas Pipe Deal. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-02/leaders-from-israel-to-greece-set-to-sign-eastmed-gas-pipe-deal>
 adresinden alındı.
- Tziarras, Z. (2019). The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean . The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean Trilateral Partnerships and Regional Security (s. 5-11). içinde Oslo: Peace Research Institute.
- U.S. Energy Information Administration. (2013). Overview of Oil and Natural Gas in the Eastern Mediterranean Region.
- U.S. Energy Information Administration. (tarih yok). Country Analysis Brief: Libya. U.S. Energy Information Administration Web sitesi:
https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Libya/libya.pdf
 adresinden alındı.

- USGS. (2010). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean, Fact Sheet 2010-3014,. USGS.
- Verma, S. K. (2007). Energy Geopolitics and Iran-Pakistan-India Gas Pipeline . Energy Policy, 3280-3301.
- World Meter. (2020). Libya Natural Gas. World Meter Web sitesi: <https://www.worldometers.info/gas/libya-natural-gas/#:~:text=Libya%20holds%2053%20trillion%20cubic,338.2%20times%20its%20annual%20consumption> adresinden alındı.
- World Meters. (2017). Egypt Natural Gas. World Meters Web sitesi: <https://www.worldometers.info/gas/egypt-natural-gas/#:~:text=Gas%20Reserves%20in%20Egypt&text=Egypt%20holds%2077%20trillion%20cubic,37.9%20times%20its%20annual%20consumption>. adresinden alındı.
- Yıldız, D. (2008). Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğuşu . İstanbul: Bizim Kitaplar Yayınevi.
- Yılmaz, M. (2012). Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kayaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 33-54.